

**SPORT TURIZM, UNING TARIXI, TURLARI HAMDA O‘ZBEKISTONDA
SPORT TURIZMIGA KO‘RSATILYOTGAN E‘TIBOR.****Shukorova Ra‘no Kaxarovna ¹**¹ Samarqand turizm va madaniy meros texnikumi
o‘qituvchisi rano7098@gmail.com**Ulmasov Isfandiyor Ismoilovich ¹**¹ Samarqand turizm va madaniy meros texnikumi, I-kurs talabasi**Rashidova Rushana Sohibovna ¹**¹ Samarqand turizm va madaniy meros texnikumi, I-kurs talabasi**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:**

Received: 25.01.2025

Revised: 26.01.2025

Accepted: 27.01.2025

KALIT SO‘ZLAR:

Turizm, Sport
turizmi, Olimpiyada
o‘yinlar, Alp klubi,
Union Internationale
des Associations
d'Alpinisme (UIAA),
Moskva turizm
ixlosmandlari jamiyati
(MOLT), Tashkent Open
(tennis), Silk Way Rally
(motosport).

Sport turizmi sayohat va jismoniy faoliyatni birlashtirgan turli xil faol dam olish turlarini o‘z ichiga oladi. Hozirgi kunda sport turizmi jadal tarzda rivojlanmoqda. Ushbu maqolada sport turizmiga aniq ta’rif hamda uning tarixi haqida faktlar bilan fikrlar bildirilgan. Shuningdek, maqolada sport turizm turlari va ularning izohlari ham keltirilgan. Maqolaning oxirgi qismida O‘zbekistonda ushbu turizm turiga bo‘lgan e’tibor haqida fikrlar mavjud.

KIRISH. Hozirgi davrda turizm dunyoning juda ko‘p mamlakatlarida ommaviy tus olgan. Turizm mamlakatlarning, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarning budjetiga salmoqli hissa qo‘shib kelmoqda. Shuningdek, turizm sohasi mamlakat fuqarolari uchun bo‘sh ish o‘rinlari yaratmoqda. Odatda, turizm turizm tashkilotlari orqali turizm marshrutlari bo‘yicha uyushtiriladi. Turizm butun dunyo bo‘ylab sanoatdir. Ko‘pgina

mamlakatlarda u eng muhim daromad manbai hisoblanadi. Jahon turizmi yiliga 4 foizga o'smoqda. Turistik industriya ish bilan ta'minlaydi va mamlakatga xorijiy valyuta olib keladi. Ko'pgina guruhlar turizmdan foyda oladi: sayyohlik agentliklari, do'kon egalari, aeroportlar va aviakompaniyalar, mehmonxonalar, restoranlar va boshqalar. Turizmning juda ko'p turlari va shakllari mavjud (ichki, xalqaro, havaskorlik turizmi, uyushgan turizm, yaqin joyga sayohat, uzoqqa sayohat, bilim saviyasini kengaytirish maqsadidagi turizm, toqqa chiqish, suv turizmi, avtoturizm, piyoda yuriladigan turizm, sport turizmi va boshqalar). Ushbu turizm turlari har biri juda qiziqarli, serdaromad hamda mamlakatlarning turizm salohiyatini butun dunyoga mashhur qiladigan turizm turlari hisoblanadi. Sport turizmi ham mamlakatlarga ham yaxshigina foyda, ham dunyoga mashhur qiladigan turizm turlaridan biri hisoblanadi.

Sport turizmi - bu tabiiy to'siqlarni yengib o'tishda odamni sport bilan takomillashtirishga qaratilgan sport turi. Turizmning sport mahorati tabiiy to'siqlarni yengib o'tish, to'siqlarni yengib o'tishning turli taktikasi va usullarini qo'llashdan iborat.¹¹

Sport turizmi qachon paydo bo'lgan degan savolga sport paydo bo'lganda deb javob berish mumkin. Yuqori darajada tashkil etilgan sport o'yinlari faqat qadimgi Yunonistonda paydo bo'lgan. Chunki yunonlar dastlabki Olimpiyada o'yinlarni tashkil etishgan. Miloddan avvalgi 776 yil Olimpiya o'yinlarining paydo bo'lgan sanasi hisoblanadi. Shuningdek, Gretsiya tarixidagi birinchi hujjatlashtirilgan tarixiy fakt.¹² Yunonlar va rimliklar kabi qadimgi tsivilizatsiyalar turli sport turlari bilan shug'ullanishgan va sport musobaqalarida qatnashish uchun sayohat qilish madaniyatning bir qismi edi. Misol uchun, Qadimgi Yunoniston o'zining Olimpiya o'yinlari bilan mashhur bo'lib, O'rta yer dengizi bo'ylab barcha ishtirokchilar va tomoshabinlarni jalb qildi. Biroq, bu o'z-o'zidan turizmdan ko'ra musobaqalarda qatnashish bilan bog'liq edi.

Sport turizmi 19-asr o'rtalarida Yevropada alpinizm klublari tashkil etila boshlagan paytdan boshlab rivojlana boshladi. Birinchi alpinizm klublari ingliz Alp klubi va avstriyalik Alpenverein edi. 1865 yilda Matterhornning birinchi ko'tarilishi bo'lib o'tdi. 1874 yilda Shveysariyada alpinistlar uchun birinchi turistik baza tashkil etildi. 20-asr boshlarida AQSH va Kanadada sport turizmi ommalasha boshladi.

Sport turizmi alohida yo'nalish sifatida Yevropada 19-asrda shakllana boshlagan, ayniqsa Buyuk Britaniyada tennis, golf, baydarka, alpinizm kabi sport turlari ommalasha boshlagan.

¹¹ „Спортивный туризм в России (справка)“. Федерация спортивного туризма России.

¹² Lipoński W. Historia Sportu [History of sport]. Warszawa: PWN; 2012; 88-89. Polish.

Temir yo'llarning paydo bo'lishi va takomillashtirilgan transport infratuzilmasi sayohatni kengroq auditoriya uchun qulayroq qildi. Bu vaqtda turli kurortlarda va tabiiy hududlarda tadbirlar o'tkazadigan sport klublari va uyushmalari tashkil etila boshlandi.

20-asr boshlarida sport turizmi rivojlana boshladi va keng tarqaldi. Bu piyoda yurish, chang'i sporti, suv sporti va boshqalar kabi faol dam olish turlarining tobora ommalashib borishi bilan bog'liq edi. Muhim voqealardan biri alpinizm mashhurligining o'sishi bo'ldi, ayniqsa, Yevropada Alp tog'lari kurortlari sport sayyohlarini jalb qilish markaziga aylandi.

1920 yilda sport turizmi bo'yicha birinchi xalqaro tashkilot - Union Internationale des Associations d'Alpinisme (UIAA) tashkil etildi. 1932 yilda Moskvada SSSRda birinchi sport turizmi tashkiloti - Moskva turizm ixlosmandlari jamiyati (MOLT) tashkil etildi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin Sovet Ittifoqi va boshqa mamlakatlarda sport turizmi faol rivojlandi, yangi marshrutlar va sport inshootlari yaratildi. O'sha paytda sog'lom turmush tarzi va jismoniy tarbiyaga ham katta e'tibor qaratildi, bu ham faol dam olish va turizmga qiziqishning oshishiga yordam berdi.

Hozirgi vaqtda dunyoning turli mamlakatlarida sport turizmi rivojlanmoqda. U transport, texnologiya va jamoat infratuzilmasining rivojlanishi tufayli yanada qulay bo'lib bormoqda. Maxsus tadbirlar o'tkaziladigan joylarga sayohat qiluvchi sport ishqibozlari soni ortib bormoqda. Olimpiya o'yinlari va jahon chempionatlari dunyoning turli burchaklaridan tashrif buyuruvchilarni jalb qiladi.

Sport turizmning bir nechta turlari mavjud. Ularga quyidagilar kiradi.

- piyoda yurish-sayyohlik yo'nalishida harakatlanish asosan piyoda amalga oshiriladi. Asosiy vazifa-relyef va landshaft to'siqlarini piyoda, yuqori toifadagi qiyinchiliklar uchun — qiyin relef va iqlim sharoiti bo'lgan joylarda engib o'tish.

- chang'i turizmi-sayyohlik yo'nalishi bo'yicha harakatlanish asosan chang'ida amalga oshiriladi. Asosiy vazifa-qor va qor-muz qatlamidagi relyef va landshaft to'siqlarini chang'ida, yuqori toifadagi qiyinchiliklar uchun — qattiq iqlim zonalarida va tog'li hududlarda engib o'tish

- tog' turizmi - baland tog'larda piyoda yurish. Asosiy vazifa tog' dovonlaridan o'tish, cho'qqilarga chiqish.

- suv turizmi - odatda tog'li hududlarda rafting vositalarida (kemalarda) daryolar bo'ylab rafting. Asosiy vazifa daryo tubining relyefi va uning oqimining xususiyatlari natijasida hosil bo'lgan suv to'siqlaridan o'tishdir.

• speleoturizm - yer osti bo'shliqlari (g'orlar, g'or tizimlari, shu jumladan qisman suv bosgan) bo'ylab sayohat. Asosiy vazifa g'orlarda uchraydigan strukturaviy to'siqlarni engib o'tishdir.

• yelkanli turizm - dengizda yoki yirik ko'llarning suv zonalarda suzib yuruvchi kemalarda sayohat. Asosiy vazifa - ichki suvlarda va ochiq dengizda suzish qoidalariga muvofiq kemandi sayohat rejasini bajarishdir.

• transport vositalarida - velosiped turizmi, ot sporti turizmi va avtomobil turizmini o'z ichiga olgan bo'lim. Asosiy vazifa - uzoq yo'nalishdagi relyef-landshaft to'siqlarini (har xil relef va qoplamali yo'llar va yo'llar, o'tish (o'tish) yoqasidagi yo'llargacha), sayyohlik, chorvachilik va hayvonlarning migratsiya yo'llari, o'tish joylari va o'tish joylari; tog'dovonlari, traverslar va boshqalar. d.) qiyin sharoitlarda, odatda iqlimi va topografiyasi qiyin bo'lgan tog'li yoki qo'pol erlarda.

• estrodiol turizm - turizmning har xil turlari elementlarini birlashtirgan sayohatlar;

• Mototsikl turizmi mototsikl transport vositasi sifatida xizmat qiladigan turizm turlaridan biridir. "Mototsikl turizmi" tushunchasi noaniq bo'lib, ochiq havoda o'tkaziladigan sport turlaridan biriga ham, turli xil sport turizmiga ham tegishli.

Mustaqil O'zbekistonda turizm xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-madaniy, siyosiy, iqtisodiy va tarbiyaviy jarayon sifatida yanada rivojlandi. Mamlakatning geografik sharoiti va ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy tuzilmalari asosida turizm ikki yo'nalishga (ichki va xalqaro turizm) ajratilgan. Ular asosan sayr (ekskursiya) va sayohatlar (piyoda va turli ulovlarda yurish) shaklida olib boriladi.¹³

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi farmonining¹⁴ 2-ilovasida 2019 – 2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha 2019-yilga mo'ljallangan chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqilgan. Unda mamlakatda sport turizmining bugungi kundagi holatini tahlil qilish, sport turizmini yanada rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish vazifalari belgilab berilgan.

O'zbekiston sayyohlar uchun turli sport tadbirlarini taklif etuvchi mamlakatdir. O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirish borasidagi sa'y-harakatlari doirasida sport turizmini rivojlantirmoqda. Sayyohlar O'zbekistonga tashrif

¹³ Рузубаева М.Е. Проблемы восстановления и развития спортивного туризма в Узбекистане и пути их решения. Журнал "Проблемы науки". 2020 г. ноябрь 10'58. Стр. 78 – 80.

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5611-son farmoni.

buyurganlarida shugʻullanishi mumkin boʻlgan mashhur sport turlari qatoriga piyoda yurish, changʻi, golf, suzish, velosport va marafon yugurish kiradi. Mamlakat oʻzining keng va xilma-xil landshaftlari tufayli ekstremal sport turlari uchun juda koʻp imkoniyatlarni taqdim etadi, vaholanki bu sport turlari mamlakatda hali yangilik hisoblanadi.¹⁵

Toza havoda va yirik shaharlardan uzoqda sport bilan shugʻullanishni yaxshi koʻradiganlar uchun Oʻzbekiston ayni joy hisoblanadi. Yumshoq iqlim deyarli butun yil davomida sportning koʻp turlari bilan shugʻullanishga imkon beradi. Klassik qishki sport turlari uchun toʻrtta togʻ kurorti mavjud: Chimyon, Bildirsoy, Amirsoy va Yangiobod. Bundan tashqari, Oʻzbekistonda Tashkent Open (tennis), Silk Way Rally (motosport) va har yili xalqaro marafon poygalari kabi xalqaro sport tadbirlari oʻtkazib kelinmoqda. Shuningdek, mamlakatda bir nechta sport majmualari, jumladan, Milliy olimpiya qoʻmitasi markazida ochiq va yopiq joylarda turli sport turlari bilan shugʻullanish uchun qulayliklar mavjud.¹⁶

Xulosa qilib aytganda, sport turizmi dunyo boʻylab rivojlanib bormoqda. Ushbu turizm orqali mamlakatlarning infratuzilmalari rivojlanmoqda. Boʻsh ish oʻrinlari yaratmoqda. Koʻpgina mamlakatlar sport turizmini faol rivojlantirmoqda, ixtisoslashgan kurortlar, tadbirlar va sayohatchilar uchun sharoitlar yaratmoqda, bu esa sport turizmini jahon turizm sanoatining muhim qismiga aylantirmoqda. Oʻzbekistonda ham ushbu turizm keng va tez rivojlanib bormoqda.

Foydalingan adabiyotlar:

1. „Спортивный туризм в России (справка)“. Федерация спортивного туризма России.
2. Lipoński W. Historia Sportu [History of sport]. Warszawa: PWN: 2012; 88-89. Polish.
3. Рузibaева М.Е. Проблемы восстановления и развития спортивного туризма в Узбекистане и пути их решения. Журнал “Проблемы науки”. 2020 г. ноябрь 10’58. Стр. 78 – 80.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi “Oʻzbekiston Respublikasida turizmini jadal rivojlantirishga oid qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PF-5611-son farmoni.
5. Sport turizmi | Uzbekistan Travel -Uzbekistan Travel.
6. Toirova Jasmina, Umarov Omonjon. Oʻzbekistonda sport turizmi salohiyati..https://herald.kokanduni.uz/index.php/public_html/article/view/420/209.

¹⁵ Sport turizmi | Uzbekistan Travel -Uzbekistan Travel.

¹⁶Toirova Jasmina, Umarov Omonjon. Oʻzbekistonda sport turizmi salohiyati..https://herald.kokanduni.uz/index.php/public_html/article/view/420/209.